

Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest u Podravini između 1941. i 1945. godine

Škiljan, Filip

Source / Izvornik: Podravina : časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja, 2016, 15, 168 - 179

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:303:767780>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

VJERSKI PRIJELAZI S PRAVOSLAVNE NA RIMOKATOLIČKU I GRKOKATOLIČKU VJEROISPOVIJEST U PODRAVINI IZMEĐU 1941. I 1945. GODINE

FAITH CONVERSIONS FROM ORTHODOX TO ROMAN CATHOLIC AND GREEK CATHOLIC RELIGION IN PODRAVINA IN THE PERIOD 1941 TO 1945

Filip ŠKILJAN

Viši znanstveni suradnik

Institut za migracije i narodnosti Zagreb

Primljeno / Received: 18. 9. 2015.

Prihvaćeno / Accepted: 7. 6. 2016.

Pregledni rad

Review

UDK / UDC 342.731(497.5-3Podravina)“1941/1945”
322(497.5)“1941/1945”

SAŽETAK

Autor u tekstu istražuje broj prijelaza s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest na području kotareva Ludbreg, Koprivnica i Đurđevac. Autor zaključke donosi na temelju istraživanja u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu i Hrvatskom državnom arhivu. U radu donosi niz primjera molbi koje su pravoslavni podnosili u rimokatoličkim župnim uredima te se bavi odnosom ustaških vlasti u Podravini prema pravoslavnim crkvama. Na kraju članka zaključuje kako vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području Podravine nisu bili masovni, a kako o prijelazima na grkokatoličku vjeroispovijest nemamo dovoljno podataka na temelju kojih bismo mogli zaključiti o točnijem broju prijelaznika.

Ključne riječi: Podravina; vjerski prijelazi; Srbi; Drugi svjetski rat; Nezavisna država Hrvatska

Key words: Podravina; religious conversions; Serbs; The Second World War; Independent State of Croatia

UVOD

O odnosu NDH i Rimokatoličke crkve pisano je već na više mjesta, pa stoga ovdje navodim literaturu u kojoj je moguće naći više o toj problematici.¹

¹ Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918. – 2008.*, Zagreb: Europapress holding; Novi liber 2008; Jozo TOMASEVIČ, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945., Okupacija i kolaboracija*, Zagreb: Europapress holding; Novi liber 2010.; Jure KRIŠTO, *Sukob simbola : Politika vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb: Nakladni zavod Globus 2001.; Nevenko BARTULIN, *Ideologija nacije i rase: ustaški režim i politika prema Srbima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj 1941. – 1945., Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, vol. 39 (2007), str. 228-229; J. KRIŠTO, *Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941. – 1945.*, knjiga prva – druga, Zagreb: Hrvatski institut za povijest 1998.; Veljko Đ. ĐURIĆ, *Prekrštavanje Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Prilozi za istoriju verskog genocida*, Beograd: Alfa Zemun; Arkade print, 1991.; Sima SIMIĆ, *Prekrštavanje Srba za vreme Drugog svetskog rata*, Titograd: Grafički zavod Titograd 1958; Fikreta JELIĆ - BUTIĆ, *Ustaše i NDH*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, Školska knjiga, 1978; F. ŠKILJAN, *Prevjeravanje Srba na području sjeverozapadne Hrvatske 1941. i 1942. godine*, Tokovi istorije, knjiga I, Beograd (2014.), str.135 – 173; F. ŠKILJAN, *Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest na području kotara Križevci u vrijeme NDH*, *Cris*, god. XVII, br. 1, Križevci 2015, str. 97-107; F. ŠKILJAN, *Vjerski prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest na području kotareva Pakrac i Daruvar između 1941. i 1945.*, *Zbornik Janković*, br. 1, Daruvar 2015., str. 101-122.

U ovom članku interes će biti poklonjen upravo vjerskim prijelazima koji su obavljani tijekom Drugog svjetskog rata na području kotareva Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u Podravini. Ova nam je zona bila posebno zanimljiva zbog broja vjerskih prijelaza srpskog pravoslavnog stanovništva koje je živjelo na tome području i zbog činjenice što se radilo uglavnom o mirnom području gdje se ozbiljnije ratne operacije nisu odvijale do 1944. godine.

Prema *Popisu stanovništva 1931. godine* na području kotara Ludbreg bilo je od 29.533 stanovnika 1.627 pravoslavnih, na području kotara Koprivnica od 44.615 stanovnika bilo je 4.967 pravoslavnih, a na području kotara Đurđevac od 52.258 stanovnika 686 pravoslavnih. Na gradskom koprivničkom području od 9.472 stanovnika bilo je 274 pravoslavnih.² Dakle, u Podravini je u to vrijeme živjelo 7.754 pravoslavnih vjernika od ukupno 135.878 stanovnika, što je iznosilo oko 5,7% ukupnog broja stanovnika. Od pravoslavnih nisu svi bili Srbi, već je vjerojatno bilo i pravoslavnih Rusa, Ukrajinaca i Bugara, ali vrlo malo. Područje Podravine bilo je podijeljeno u tri rimokatolička dekanata: Virje, Koprivnica i Đurđevac koji su djelomično obuhvaćala spomenuta tri kotara.³ Ta su tri dekanata prema tadašnjoj župskoj podjeli bila podijeljena u župe Budrovac, Donji Mosti, Podravske Sesvete, Đelekovec, Imbriovec, Mihoļjanec, Novo Virje, Sigetec, Pitomača, Kloštar Podravski, Kalinovac, Đurđevac, Ferdinandovac, Kozarevac, Virje, Molve, Legrad, Novigrad, Hlebine, Gola, Źdala, Koprivnica, Peteranec, Koprivnički Ivanec, Kuzminec, Koprivnički Bregi, Rasinja, Martijanec, Ludbreški Sveti Đurđ, Veliki Bukovec i Ludbreg. Budući da se ovaj rad temelji na poimeničnim popisima iz Hrvatskog državnog arhiva i Nadbiskupijskog arhiva Zagreb gdje je osnovna jedinica u dokumentarnoj građi bila župa, mi ćemo se ravnati prema tadašnjoj župskoj podjeli pa ćemo uz nabrojene župe u obzir uzeti i župu Stari Gradac koja ne potpada pod spomenuta tri dekanata, ali ulazi u okvir spomenutih kotareva, a nećemo se baviti župom Donji Mosti koja je prema teritorijalnoj podjeli pripadala bjelovarskom kotaru.

KRATAK PREGLED USTAŠKE POLITIKE PREMA SRBIMA U PODRAVINI NAKON USPOSTAVE NDH

Prva hapšenja Srba na koprivničkom području dogodila su već 13. travnja 1941. Jedan dio tada uhapšenih Srba otpremljen je prvo u logor *Danica*, a kasnije iz *Danice* u logor-stratište *Jadovno* na Velebitu. Na području kotara Ludbreg također su prva hapšenja provedena u travnju i također je jedan dio uhapšenih završio u *Jadovnom*.⁴ S područja kotara Ludbreg u *Jadovnom* je ubijen 1 Srbin, s područja kotara Đurđevac 30 Srba, a s područja kotara Koprivnica vrlo vjerojatno 95 Srba.⁵

Nakon pojedinačnih i skupnih hapšenja u travnju i ubijanja u *Jadovnom*, uslijedila su u kolovoza 1941. organizirana prisilna iseljavanja Srba s područja Podravine u Srbiju, najviše iz kotara Ludbreg i kotara Đurđevac. Iz kotareva Koprivnica i Križevci prisilno se iseljavalo, ali u manjim razmjerima, osim u slučaju sela Osijeka Vojakovačkog. S područja kotara Đurđevac, gdje su Srbi bili nastanjeni samo u Grabovnici, Velikoj i Maloj Črešnjevici nedaleko Pitomače, prisilno je iseljeno 16. kolovoza 1941. godine 19 srpskih obitelji,⁶ a s područja općine Rasinja, koja je u to vrijeme potpadala pod kotar Ludbreg, prisilno je iseljeno istog dana 66 srpskih obitelji.⁷ Najveći broj uhapšenih, 764 osobe iz

² *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, knjiga II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti*, Beograd 1938.

³ Samo župa Legrad nije potpadala pod koprivnički dekanat već pod donjomeđimurski, a župa Stari Gradac nije potpadala pod đurđevački dekanat već pod virovitički.

⁴ O stradanjima Srba na području kotara Koprivnica, Novi Marof, Križevci i Ludbreg vidi u: Filip ŠKILJAN, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb: Srpsko narodno vijeće 2015; F. ŠKILJAN, *Prisilno iseljavanje Srba iz Podravine i Kalničkog prigorja u ljeto i ranu jesen 1941.*, *Cris*, XIV/1, Križevci 2012, str. 342 – 364; F. ŠKILJAN, *Odnos ustaške vlasti na Kalniku i u podkalničkom kraju prema Srbima, Židovima i Romima 1941.*, *Cris*, XI/1, Križevci 2009, str. 91 – 103.

⁵ Zdravko DIZDAR, *Ljudski gubici logora Danica 1941–1942.*, *ČSP*, god. 34 (2), str. 388 – 389.

⁶ HDA, Državno ravnateljstvo za ponovu, Srpski odsjek, kutija 495, 19430/41.

⁷ HDA, Državno ravnateljstvo za ponovu, Srpski odsjek, kutija 466, 8363/41. Iseljavanja iz općine Rasinja učinjena su u Segovini (20 obitelji), iz Belanovog Sela (16 obitelji), iz Ivančeca (6 obitelji), iz Lukovca (1 obitelj) i iz Prkosa (23 obitelji).

kotareva Ludbreg, Koprivnica i Đurđevac, pristigao je 17. kolovoza u logor Bjelovar, a dana 19. kolovoza njih još 448 iz Križevaca i okolnih sela, posebice Osijeka Vojakovačkog, sela na granici križevačkog i koprivničkog kotara. Svi oni su prisilno iseljeni u Srbiju tijekom kolovoza 1941. i nešto manje tijekom rujna 1941., osim Srba iz Osijeka Vojakovačkog koji su vraćeni svojim kućama. Treba naglasiti da ih je prema poimeničnom popisu organizirano prisilno iseljenih prema podrijetlu čak 508 iz kotara Ludbreg, 160 iz kotara Koprivnica i 86 iz kotara Đurđevac.⁸

Treća metoda ustaškog obračuna sa srpskim pravoslavnim stanovništvom na području NDH bili su vjerski prijelazi, odnosno prijelazi s pravoslavne na rimokatoličku i grkokatoličku vjeroispovijest.

VJERSKI PRIJELAZI NA PODRUČJU PODRAVSKIH ŽUPA

Iz prikupljenih podataka, odnosno poimeičnog popisa onih koji su prešli, odnosno podnijeli molbu za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest na području triju kotareva (Ludbreg, Koprivnica i Đurđevac) možemo zaključiti da masovnih vjerskih prijelaza pravoslavnih Srba na rimokatoličku vjeroispovijest na podravskom području nije bilo. Broj vjerskih prijelaza bio je najveći upravo na prostoru grada Koprivnice, što nije čudno, budući da su na gradskom području, koje je bilo većinski hrvatsko, Srbi bili izloženi teroru pa su sigurnost potražili u prijelazu na rimokatoličku vjeroispovijest. Osim u Koprivnici, najveći broj molbi za vjerski prijelaz zabilježen je na području župe Rasinja odakle je ujedno zabilježen i najveći broj prisilno preseljenih u Srbiju. Osim u župama Ludbreg (33), Pitomača (33), Đurđevac (27) i Novigrad Podravski (18) u ostalim župama broj molbi za prijelaz svodi se uglavnom na jednoznamenaste brojeve. To ukazuje na rijetkost ove pojave u većini podravskih naselja. Prema nacionalnoj strukturi vidljivo je, prema prezimenima koja se nalaze na popisu onih koji su molili za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest, da je većina njih srpske nacionalnosti. Tek prezimena Ivanov, Jurčenko, Kompanejcev, Kudrikov, Mamajev (2), Primonov i Semencov, dakle osmero osoba, ukazuju na eventualno rusko, bugarsko ili ukrajinsko podrijetlo nositelja nabrojanih prezimena. Njih šestoro je zatražilo prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest na području koprivničke župe, a preostalo dvoje u Ferdinandovcu i Rasinji. Važan je također i podatak da se jedan dio onih koji traže prijelaz, vraćaju na rimokatoličku vjeroispovijest. To se uglavnom odnosi na supružnike koji su prilikom vjenčanja u pravoslavnoj crkvi prešli radi volje supruga/supruge na pravoslavnu vjeroispovijest pa se sada vraćaju staroj vjeroispovijesti. Prema učestalosti molbi za prelaženje spomenimo da je najfrekventnija godina bila 1941. kad je od ukupno 364 molbe za prijelaz konvertiralo njih 261, potom 1942. s 96 molbi za prijelaz, zatim 1943. sa svega pet molbi za prijelaz i 1944. s dvije molbe za prijelaz.

Prva molba za prijelaz podnesena je u Ludbregu 28. travnja 1941. kad je molbu podnijela Marija Pejović, a posljednja 9. prosinca 1944. kad je molbu u Koprivnici podnijela Nada Evdokijevič Jurčenko, očito Ruskinja. Treba reći da je najveći dio molbi pozitivno riješen što potvrđuju i zapisi na poleđini dokumenata, odnosno rješenja koje bi izdavao Nadbiskupski duhovni stol.

Prema zbirnim podacima rimokatoličkih župa u Podravini, za koje posjedujemo podatke iz 1944., vidljivo je da je u devet župa prešlo 113 osoba. Ipak, treba napomenuti da su nedostajali podaci za više od polovinu župa.

Prema zbirnim podacima koje je vodio Vjerski odjel Državnog ravnateljstva za ponovu vidljivo je da je frekvencija prijelaza odmah nakon uspostave NDH bila vrlo niska. Tako su na području Sokolovca do sredine kolovoza 1941., kada je poduzeto i prisilno iseljavanje Srba iz kotara Koprivnica u Srbiju, na rimokatoličku vjeroispovijest prešle tek 24 osobe.⁹ Prema istom izvoru do 2. prosinca 1941. od 434 pravoslavna na području općine Ludbreg svega ih je 38 prešlo na rimokatoličku vjeroispovijest, dok ih je još 174 zatražilo prijelaz (očito pismeno)¹⁰, a do kraja prosinca 1941. na području kotara Đurđevac od 430 pravoslavnih 353 je zatražilo prijelaz (pismeno), 54 ih prešlo na rimokatoličku vjeroispovijest, a 23 »najavilo prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest« (očito usmeno župnicima ili općinskim ili

⁸ O tome vidi više u: F. ŠKILJAN, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb 2015.

⁹ HDA, MPB NDH, kutija 5, 715 – B - 1941.

¹⁰ HDA, Državno ravnateljstvo za ponovu, vjerski odsjek, kutija 584, 371/1941.

Župa	Prijelaz sa pravoslavlja prema popisu iz 1944.	Broj molbi za prijelaz s pravoslavlja prema Uruđbenom zapisniku Nadbiskupskog duhovnog stola (poimenični popis)
Budrovac	Nema podataka	0 osoba
Drnje	Nema podataka	0 osoba
Đelekovec	Nema podataka	0 osoba
Đurđevac	26 osoba	27 osoba
Ferdinandovac	5 osoba (1941.), 1 osoba (1942.) – podaci prema 179 - IVO – 1942.	2 osobe
Gola	1 osoba	0 osoba
Hlebine	Nema podataka	1 osoba
Imbriovec	Nema podataka	1 osoba
Kalinovac	Nema podataka	3 osobe
Kloštar Podravski	Nema podataka	12 osoba
Koprivnica	Nema podataka	90 osoba
Koprivnički Ivanec	4 osobe	5 osoba
Koprivnički Bregi	Nema podataka	1 osoba
Kozarevac	Nema podataka	9 osoba
Kuzminec	Nema podataka	1 osoba
Ludbreg	36 osoba	33 osoba
Ludbreški Sveti Đurd	Nema podataka	2 osobe
Martijanec	1 osoba	3 osobe
Miholjanec	Nema podataka	5 osoba
Molve	Nema podataka	1 osoba
Novigrad	Nema podataka	18 osoba
Novo Virje	Nema podataka	0 osoba
Peteranec	7 osoba	6 osoba
Pitomača	30 osoba	33 osobe
Podravske Sesvete	Nema podataka	1 osoba
Rasinja	Nema podataka	99 osoba (17 ih prelazi s obiteljima za koje brojčano nemamo podataka)
Sigetec	Nema podataka	0 osoba
Stari Gradac	Nema podataka	4 osobe
Veliki Bukovec	Nema podataka	0 osoba
Virje	Nema podataka	5 osoba
Ždala	2 osobe	2 osobe
Ukupno	113 osoba	364 osoba (za 17 iz župe Rasinja nemamo točne podatke o veličinama obitelji)

Tabla I. Podaci o vjerskim prijelazima s pravoslavlja na rimokatoličku vjeroispovijest prema sumarnim izvještajima župa iz 1944. i broj molbi za prijelaz prema poimeničnom popisu Uruđbenog zapisnika Nadbiskupskog duhovnog stola

kotarskim činovnicima).¹¹ Broj onih koji su prešli na rimokatoličku vjeroispovijest na području kotara Đurđevac povećao se na 69 do 17. ožujka 1942. Do toga datuma prijelaz je najavilo još 87 pravoslavnih, a nije ih prešlo 280.¹² Razlozi relativno malom broju onih koji su se prijavljivali za konfesijsku konverziju na području Podravine bili su, prema izvještaju općinskog poglavarstva u Ludbregu, »što nema ju (prijelazom na rimokatoličku vjeroispovijest, *op.a.*) nikakove beneficije kao i ostali, a veći broj izjavljuju da ionako ostaju ono što jesu, tj. Srbi«¹³. Nakon prisilnog iseljavanja 64 pravoslavne obitelji s područja općine Rasinja u općini je ostalo još 254 pravoslavnih. Od toga ih je svega pet najavilo da će prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest dok ostali to nisu učinili. Evidentno je da su se nakon prisilnog iseljavanja Srba s područja Podravine preostali Srbi vrlo teško odlučivali na vjerski prijelaz, nesi-gurni u to da će im ti prijelazi uopće pomoći.¹⁴

¹¹ HDA, MPB NDH, kutija 26, 573 – B – 1942.

¹² HDA, MPB NDH, kutija 28, 1269 – B – 1942.

¹³ HDA, Državno ravnateljstvo za ponovu, vjerski odsjek, kutija 584, 547/1941.

¹⁴ HDA, Državno ravnateljstvo za ponovu, vjerski odsjek, kutija 584, 686/1941.

Prema dokumentaciji Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja, Odjela bogoštovlje, koja nam nažalost nije sačuvana u potpunosti, sačuvane su nam svega 173 potvrde o čestitosti koje su bile potrebne za vjerski prijelaz ili potvrde o prijelazu i to 12 s područja kotara Ludbreg, 72 s područja kotara Koprivnica i 89 s područja kotara Đurđevac.¹⁵ Većina imena i prezimena u navedenim potvdama ne podudaraju se s imenima i prezimenima koja se navode u dokumentaciji Nadbiskupskog duhovnog stola. Iz dokumentacije je vidljivo da je najveći broj izdanih potvrda na području kotara Đurđevac bio između siječnja i travnja 1942. (čak 81 od ukupno 89 potvrda), dok je ostatak uglavnom nakon travnja 1942., a svega je jedna potvrda zabilježena u 1941. Za razliku od Đurđevca na području Koprivnice zabilježeno je 50 potvrda u 1941. dok je ostatak od 22 potvrde zabilježen u 1942. Na ludbreškom području sačuvani su u fondu Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja podaci za 3 potvrde u 1941., 5 u 1942., a 4 u 1943. godini.

KAKO SU IZGLEDALE MOLBE ZA PRIJELAZ NA RIMOKATOLIČKU VJEROISPOVIJEST?

Molbe za prijelaz s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest sačuvane u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, u fondu Nadbiskupskog duhovnog stola, možda ponajviše govore o tom vremenu, o okolnostima pod kojima su pojedinci prelazili, o njihovim motivima kao i o njihovim pojedinačnim sudbinama prije prijelaza, ali i o njihovim dobrim odnosima s lokalnim rimokatolicima. Pokušat ću u tekstu pokazati koliko su molbe bile različite, iako je njihov cilj bio uvijek isti - prijelaz pojedinaca na rimokatoličku vjeroispovijest. Treba reći da nisu sve molbe uvijek pozitivno rješavane kao i to da su pojedinci i po nekoliko puta pisali molbe i molili crkvene institucije za vjerski prijelaz koji je zapinjao što zbog sporosti crkvene hijerarhije, što zbog nepotpune dokumentacije, što zbog nepropisnog biljegevanja molbi, što zbog nedovoljne želje da se neki slučajevi brzo riješe.

Jedna od relativno ranih molbi za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest je molba obitelji Pavla Cvrčića, rimokatolika oženjenog za pravoslavku, žandarmerijskog djelatnika u Koprivnici. On je, naime, prije Drugog svjetskog rata imao zaposlenje u Crnoj Gori i ondje se oženio s Ljubicom Čepić iz Dragović Polja, pravoslavkom. S njom je u braku imao dvoje djece, kćer Danicu i sina Branka, koji su kršteni u pravoslavnoj crkvi u Crnoj Gori. Cvrčić u svibnju 1941. traži da se odobri prijelaz za njegovu djecu dok je supruga već sama podnijela molbu za prijelaz. Župnik je molbu toplo preporučio te je poštom poslao novac za biljege jer trenutačno nije imao biljege kod sebe, ali novac nije stigao u Zagreb. Molba je riješena tek nakon mjesec dana, sredinom lipnja 1941. kad je župnik ponovo poslao novac.¹⁶ Sličnu situaciju u obitelji imao je i Valentin Mikulić, oružnik iz Đurđevca, rođen u Svetom Đurđu pokraj Ludbrega. On se vjenčao u pravoslavnoj crkvi u Prizrenu s pravoslavkom Fanijom Semić, čiji su roditelji prešli, prema njegovom navodu, s grkokatoličke vjeroispovijesti na rimokatoličku. Fanija je rodila četvero djece koja su sva bila krštena u pravoslavnoj crkvi u Prizrenu. Sada je Valentin Mikulić tražio prijelaz za svoju djecu i za suprugu.¹⁷ Obrnuti slučaj je bio kod Nikole Mišljenovića, financijskog priglednika u Koprivnici, rodnom iz Vojnića. On se vjenčao u pravoslavnoj crkvi u Srpskoj Kapeli zbog toga što ga je njegov »pretpostavljeni zaplašio da neće imati prednost u službi« ukoliko se vjenča u rimokatoličkoj crkvi u Vrbovcu, gdje je u vrijeme vjenčanja radio i odakle je bila je njegova supruga Ljuba Jalžić. Početkom lipnja 1941. tražio je preko koprivničkog župnika prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest.¹⁸ Obitelj Jovana Novakovića iz sela Pribudić između Gračaca i Knina, očito doseljenici u Koprivnicu, dobili su uredovnu potvrdu od gradskog načelnika Koprivnice o tome da su se kod gradskih vlasti prijavili 1. kolovoza 1941., a žele prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest. Koprivnički župnik Stjepan Pavunić podnio je molbu Nadbiskupskom duhovnom stolu 20. listopada 1941. o tome

¹⁵ Podaci su prikupljeni na temelju Urudžbenog zapisnika i sačuvanih dokumenata iz Odjela za bogoštovlje. Molbe istih osoba koje se ponavljaju nisu uvrštene u zbir.

¹⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4976/1941.

¹⁷ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5982/1941.

¹⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 6020/1941.

da obitelj Novaković želi prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest. Žena Ivana Novakovića bila je rimokatoličke vjeroispovijesti pa je jedan od navedenih razloga za prijelaz čitave obitelji bio taj, a drugi koji se navodi u molbi je što obitelj živi u »ovim krajevima gdje se crkvi katoličkoj daje prednost i čast«. Župnik kao razlog prijelaza obitelji navodi da se cijela obitelj odlučila da budu svi iste vjeroispovijesti. Nadbiskupski duhovni stol ovlastio je župnika da primi u rimokatoličku crkvu Ivana Novakovića i njegovo četvero djece 14. studenog 1941., dakle nešto više od tri tjedna nakon podnošenja molbe.¹⁹

Iz molbe obitelji Brzin iz sela Dinjevac pokraj Kloštra Podravskog vidljivo kako je ta obitelj željela navodno i prije prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest, ali su »nam se grozile ondašnje vlasti, pa nismo to mogli do danas učiniti«. Obitelji Brzin posebno je smetalo što žive kao jedina pravoslavna obitelj u rimokatoličkom selu Dinjevac te su zajedno s rimokatolicima odlazili u rimokatoličku crkvu i svetkovali rimokatoličke blagdane. I župnik iz Kloštra Podravskog napisao je preporuku za ovu obitelj. Istaknuo je u svojoj preporuci Nadbiskupskom duhovnom stolu da je ovo jedina obitelj u čitavoj župi koja je pravoslavne vjeroispovijesti i seljačkog podrijetla te kako se nikada nisu bavili politikom, »ni vjerski nijesu radili protiv rimokatoličkog žiteljstva«, a posebno je istaknuto kako je Božo Tadić Brzin tri godine pohađao rimokatolički vjeronauk. Nadbiskupski duhovni stol je kao odgovor na preporuku poslao upit da li su sve osobe u obitelji Brzin od rođenja pravoslavne vjeroispovijesti, odnosno da li su sklapajući brak bili slobodnog staleža, odnosno nevjenčani već prije. Osim toga, u odgovoru je istaknuto kako je neobično da već u samoj molbi nisu sadržane ove činjenice kada je bilo dobro poznato što sve mora molba za prijem na rimokatoličku vjeroispovijest sadržavati. Kada je župnik na tražena pitanja odgovorio, konačno su 11. srpnja 1941. svi članovi obitelji Brzin primljeni u rimokatoličku vjeroispovijest.²⁰

I u Pitomači je lokalni župnik molio za »svoje pravoslavce«. Ondje je pravoslavnim življem bilo nastanjeno selo Velika Črešnjevica te su pojedini stanovnici ovoga sela željeli prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest. Župnik Martin Kožar poslao je dopis Nadbiskupskom duhovnom stolu u kojem moli za pojedine obitelji, tvrdi da su članovi tih obitelji mjeseca srpnja podučavani u katoličkom nauku te pokazuju dostatno znanje. Župnik ističe da su članovi obitelji Klemen, Utješenović, Hasanović, Dijaković, Rašeta, njih 17, svi iz Male i Velike Črešnjevice dobili dozvolu za prijelaz Kotarske oblasti u Đurđevcu još početkom srpnja 1941. te da su molbe za prijelaz u župi podnijeli još u kolovozu 1941. pa sada, 22. listopada 1941. traže da se prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest konačno odobri i realizira od strane Nadbiskupskog duhovnog stola. Svi su prijaznici morali platiti biljegovinu 20 dinara osim Ivana Hasanovića i njegove obitelji jer je to »gola sirotinja bez kuće i kakva zemljišta«.²¹

Razlozi prijelaza mogli su biti i raznoliki. Koprivnički je župnik za obitelj Petrović istaknuo kako su na križanju između dviju ulica dali podignuti »lijepo raspelo« i kako su za raspelo dali svoje zemljište i hrastovo drvo.²² U 1942. u Koprivnici prelazi obitelj Jandrašević za koju je koprivnički župnik istaknuo da »imaju iskrenu volju prijeći u rkt. crkvu, mada imaju sada Hrv. pravoslavnu crkvu«²³.

Slične je potvrde izdavao i župnik u Ludbregu koji je dostavio Nadbiskupskom duhovnom stolu zapisnik o prijelazu pravoslavne obitelji Đurašević iz Čukovca na rimokatolicizam. On u svojem dopisu ističe da je obitelj bila pravoslavna, ali da je po kumstvu uvijek imala »svezu sa katolicima«. Ističe također i činjenicu da se radi o ratarima, odnosno običnim zemljoradnicima, koji već prema pripadnosti tome staležu nisu pokazivali interes za politiku. U izjavi o prijelazu na rimokatoličku vjeroispovijest stoji kako Dragutin Đurašević želi sa čitavom svojom obitelji preći na katoličku vjeru, jer voli katolike i njihovu vjeru već od prije. Đurašević ističe kako je radi nastalih prilika znatno olakšan prijelaz »onima koji su voljeli rkt. vjeru i katolike kao moja familija«. ²⁴I Jovan Latković iz Čukovca ističe kako mu je omiljela katolička vjera budući da po ocu ima rođake katolike. Navodno Latković nije mogao prije

¹⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 17974/1941.

²⁰ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 8377/1941.

²¹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 12026/1941.

²² NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 21725/1941.

²³ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 7557/1942.

²⁴ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 21540/1941.

prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest jer je postojao jak pritisak lokalnih pravoslavaca da to ne učini, ali sad je pritisak manji pa mu je već prije »naumljeni posao znatno olakšan«. Latkovići su već prije puštali svoju djecu da ostaju na rimokatoličkom vjeronauku zajedno »s katolicima u školi u Čukovcu«²⁵. Obitelj Đurašević iz Bolfana tražila je od župnog ureda u Rasinji da ih preporuča za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest. Na kraju svoje molbe napisali su: »Priznajemo da je Sveti otac Papa zamjenik Isusa na zemlji i poglavar svete Rimokatoličke crkve. Priznajemo sve istine rimokatoličke crkve. Obecavamo vjernost, poštovanje i poslušnost.«²⁶ Tomo Gregurić, postolarski pomoćnik iz Prkosa pokraj Koprivnice moli za prijelaz za sebe i za svoju obitelj. Na temelju dozvole samog Alojzija Stepinca Gregurići su prešli bez biljega, odnosno nisu trebali platiti prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest. Razlog tome treba tražiti u činjenici da su bili iznimno siromašni.²⁷

Bilo je i onih koji su prelazili na pravoslavnu vjeroispovijest u vrijeme Kraljevine Jugoslavije zbog toga što su se željeli ponovno crkveno vjenčati. Takvi su bili Ivanka i Fridrih Žnidaršič, Slovenci koji su se vjenčali u pravoslavnoj crkvi u Celju. Godine 1942. su živjeli u Ludbregu i željeli ponovo prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest što je preporučio i ludbreški župnik.²⁸ Isti je razlog i mg. ph. Kuzme Mikuličića iz Koprivnice koji se nije mogao ponovo vjenčati ukoliko ne prijeđe na pravoslavnu vjeroispovijest. U svibnju 1941. tražio je da suprugu i njega prime natrag u rimokatoličku vjeroispovijest, a za djecu je istaknuo da su oboje kršteni od rođenja u rimokatoličkoj crkvi.²⁹

Obitelji Orober i Vukmirović iz župe Novigrad Podravski, iz sela Javorovac, također su molili za prijelaz sa »srpsko-pravoslavne« na rimokatoličku vjeroispovijest. Župniku u Novigradu bilo je važno da su svi brakovi navedenih obitelji valjani te da u rimokatoličku vjeroispovijest žele prijeći »s pravom nakanom, potpuno svojevolumno i da će katoličke dužnosti točno vršiti«. Osim toga, važno je bilo da su sve molbe pravilno biljegovane, odnosno da su podnositelji molbi platili svoje prijelaze na rimokatoličku vjeroispovijest. Članovi obitelji Šajatović rodnom iz Jeduševca, dobili su čak potvrdu općinskog poglavarstva u Novigradu, u sporazumu s ustaškim taborom u Novigradu, da je kućegospodar obitelji čestitog ponašanja, koju su priložili molbi za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest.³⁰

Spomenuli smo već ruske emigrante koji su također prelazili s pravoslavne na rimokatoličku vjeroispovijest. Takav je slučaj bio s Mamajev Aleksandrom iz Rusije koji je oženio Milku, a radili su u rudniku u Glogovcu te nisu imali nikakav posjed. Koprivnički župnik toplo ih je preporučio Nadbiskupskom duhovnom stolu za prijelaz. Budući da je Milki ovo bio drugi brak, oboje prelaznika mogli su prijeći jedino »pro foro civili«.³¹

Spomenute su također i potvrde koje su izdavale lokalne kotarske i općinske uprave, dakle materijal koji je nepotpuno sačuvan u fondu Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja u Hrvatskom državnom arhivu. Rješenja su gotovo uvijek bila uniformna, dakle iz njih nije bilo moguće ustanoviti razloge prijelaza pojedinaca. Najviše takvih rješenja nam je sačuvano za područje kotareva Đurđevac i Koprivnica. U rješenjima su vrlo precizno pobrojane sve osobe koje prelaze s jedne vjeroispovijesti na drugu, potom je potvrđeno od strane općinskog poglavarstva da su molitelji čestiti i ispravni građani i da im se na temelju toga može izdati potvrda o prijelazu. Iz rješenja koja je izdavala kotarska oblast u Đurđevcu jasno je vidljivo da se o pozitivnom rješavanju molbi za vjerski prijelaz obavještavalo osobu koja je tražila prijelaz, lokalni, odnosno nadležni rimokatolički župni ured, općinsko poglavarstvo, Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja i lokalnu oružničku postaju. Dakle, o nečijem prelaženju trebalo je obavijestiti čak pet instanca.

²⁵ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 21541/1941.

²⁶ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 2020/1942.

²⁷ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 3442/1942.

²⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 3486/1942.

²⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4531/1941. i 9380/1941.

³⁰ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 4522/1942.

³¹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, 5461/1942.

PRIJELAZI NA GRKOKATOLIČKU VJEROISPOVIJEST NA KOPRIVNIČKOM I LUDBREŠKOM PODRUČJU³²

O prijelazima na grkokatoličku vjeroispovijest nije nam sačuvano mnogo dokumenata. Ipak, izvjesno je da se dio dokumentacije nalazi u arhivu Križevačke eparhije do kojeg sam u više navrata pokušao bezuspješno doći. Ipak, pojedini dokumenti koji su sačuvani u fondu Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja otkrivaju nam o kakvim se prijelazima radilo, odnosno koliko su oni bili brojni. Posebno je značajan dokument sačuvan u Hrvatskom državnom arhivu iz kojeg je vidljiv broj prijelaznika na grkokatoličku vjeroispovijest na području kotara Koprivnica, općine Sokolovac, parohije Veliki Poganać. Iz toga je popisa vidljivo da su na grkokatoličku vjeroispovijest na tome području prešle svega 44 osobe, uglavnom od kolovoza 1941. do travnja 1942. godine.³³

Čini se da je, prema sačuvanim svjedočenjima i arhivskoj građi, postojao znatno veći interes za prijelaz na grkokatoličku vjeroispovijest nego što bi se moglo zaključiti na temelju spomenute 44 osobe. O tome svjedoči dopis općinskog načelnika i bilježnika Ante Jurine iz Sokolovca. Općinski načelnik krajem listopada 1941. piše kako su državne vlasti zainteresirane da stanovništvo skupno prijeđe na rimokatoličku vjeroispovijest, a ne da prijelazi budu pojedinačni, odnosno da pravoslavci nikako ne prelaze u »unijatsku Crkvu«. Seoski starješine imali su tako dužnost da u svojim selima pripreme stanovništvo na skupni prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest, odnosno da im objasne da će ih običi izaslanik poglavarstva koji će unositi imena žitelja koji žele prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest.³⁴ U okružnici koju je izdalo Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja, Ministarstvo unutarnjih poslova, Glavni ustaški stan i Državno ravnateljstvo za ponovu, od 30. srpnja 1941., vidljivo je da je »želja hrvatske vlade« bila da »grkoistočnjaci ne prelaze na grkokatolički obred osim u onim grkokatoličkim župama koje su već osnovane i u njima ima grkoistočnjaka«. Dakle, na području Koprivnice, Đurđevca i Ludbrega nije bilo grkokatoličkih župa pa pravoslavci, prema ovoj okružnici, na tome području nisu imali ni mogućnosti da prelaze na grkokatoličku vjeroispovijest.³⁵ Ipak, prema dopisu dožupana Velike župe Bilogora, pod koju je potpadala i koprivnička i đurđevačka Podravina, čini se da su grkokatolički svećenici vršili snažnu propagandu na području Sokolovca početkom studenog 1941. Općinski načelnik u Sokolovcu obišao je svih 18 sela svoje općine i ondje provjeravao tko želi prijeći na rimokatoličku vjeroispovijest. U svom pismu podžupanu, početkom studenog 1941., piše kako »odaziv prilikom mog posjeta nije bio ni izdaleka onakav, kako sam očekivao i kako je bilo za predvidjeti obzirom na veliki broj onih, koji su se kod prvobitnog pozivanja dobrovoljno prijavili«. Čini se da općinski načelnik iz Sokolovca nije bio dobro upućen pa je tijekom ljeta 1941. svojim mještanima, na njihove upite, davao informaciju da je posve svejedno da li prelaze na grkokatoličku ili rimokatoličku vjeroispovijest. U svom dopisu ističe također da se »unijatsko svećenstvo iz Križevaca grčevito uhvatilo ove obćine i svom snagom nagovara ljude na prijelaz na Unijatsku vjeru tvrdeći, da je pitanje prelaza na unijatsku vjeru naših obćinara riješeno sporazumom između Poglavnika i g. dr. Šimraka«. Kao treći razlog malom odazivu za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest dr. Jurina, općinski načelnik u Sokolovcu, ističe kako među pravoslavnim žiteljima njegove općine ima »mnogo intriganata koji obilaze nečujno i neprijetno sela i odvrćajuć ljude od prelaza na Rimokatoličku vjeru strašeći ih i prijeteci se, da će biti svi postrieglani i povješani, kada se vrati srpska vlast u ove krajeve«. Općinski načelnik na kraju zaključuje da je evidentno da će od 1004 osobe koje su se do kraja listopada 1941. prijavile za vjerski prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest prijeći najviše 500, a da će ostatak vrlo vjerojatno prijeći na grkokatoličku vjeroispovijest.³⁶ Čini se da su se već 9. listopada 1941. predstavnici parohija Velika Mučna, Lepavina,

³² O ovoj je temi već pisano te su izneseni i neki podaci koji se nalaze u ovom tekstu. Vidi u: F. ŠKILJAN, *Prevjeravanje Srba na području sjeverozapadne Hrvatske 1941. i 1942. godine*, Tokovi istorije, knjiga I, Beograd 2014., str. 165 – 168.

³³ HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 43, B-5441-5850/ 1942.

³⁴ HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 18, 5592 – B – 1941.

³⁵ HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 18, 5590 – B- 1942.

³⁶ HDA, MPB NDH, Odjel bogoštovlja, kutija 18, 5590 – B – 1942. O tome postoje i svjedočenja u fondu Komesarijata za izbeglice i preseljenike u Arhivu Srbije u Beogradu. Bogdana Milojević iz Velikog Poganaća navela je kako je Jurina obilazio pravoslavna selau okolici Sokolovca i kako je ondje nagovarao Srbe da se

Gornje Sredice i Veliki Poganac prijavili kod katedralnog župnog ureda Svetog Trojstva u Križevcima za prijelaz na grkokatoličku vjeroispovijest. Kao temelj za prijelaz tih parohija na grkokatoličku vjeroispovijest dr. Janko Šimrak, katedralni administrator i grkokatolički župnik iz Križevaca, ističe da se područje Marčanske biskupije, u okviru koje se do sredine 18. stoljeća nalazila i Lepavina, »vazda protezalo na cijelom spomenutom teritoriju«³⁷. Usprkos podatku o svega 44 osobe koje su prešle na grkokatoličku vjeroispovijest na području parohije Veliki Poganac čini se da je prijelaza bilo mnogo više, ali da oni u spomenutom dokumentu nisu evidentirani. Interesantna je činjenica da je rimokatolički župnik u Rasinji 5. siječnja 1942. poslao dopis Nadbiskupskom duhovnom stolu da bi »Vlada i Ministarstvo Bogoštovlja i Pravde trebalo urediti da izda dozvolu ordinarijatu grkokatoličke biskupije u Križevcima da prime većinu ili sve pravoslavce u parohiji Veliki Poganac u grkokatoličku crkvu. Težnja naroda pravoslavne vjere je u Uniji ; na obred rimok. ne žele preći, teško im se odreći obreda.«³⁸ Rimokatolički župnik ističe blizinu grkokatoličke župe u Lepavini i činjenicu da je vjernicima bolje da žive uz svećenika nego bez njega. Tu je ideju podržavao i Interdijecezanski vjerski odbor koji je smatrao da je potrebno da pravoslavni prelaze na rimokatoličku vjeroispovijest u mjestima gdje postoji grkokatolička župa, odnosno u naseljima koja su 6 do 10 kilometara udaljena od centara grkokatoličke crkve, što je u slučaju Lepavine nakon siječnja 1942. bila činjenica.³⁹ Prema iskazima svjedoka s toga područja koje su dali u Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu, masovno je prelaženje pravoslavnih na grkokatoličku vjeroispovijest uslijedilo u travnju 1942. godine. O tome je iskaz dala Bogdana Milojević iz Velikog Poganca: »Tako je došao i mesec april 1942. godine, kada su Srbi dobili pozive od opštinske uprave, u kojima je stajalo da će svi ići na prisilan rad u Nemačku. Istodobno su u narod pušteni glasovi da neće ići na rad u Nemačku oni Srbi koji pređu na grčkokatoličku veru. U isto vreme dobila je grčko-katolička biskupija u Križevcima generalnu dozvolu od Ministarstva bogoštovlja i nastave iz Zagreba da preuzme sve srpsko-pravoslavne crkve u onim krajevima, kao i manastir Lepavinu. Posle toga, grčko-katolička biskupija iz Križevaca poslala je u srpske parohije u Velikom Pogancu i Velikoj Mučni, sreza koprivničkog, te u Dugoj Reci i Bolfanu, sreza ludbreškog, po jednog svog sveštenika, koji je preuzeo crkve i tamo ostao kao mesni grčko-katolički sveštenik. Isto tako preuzeli su grčko-katolici i srpski manastir Lepavinu. Srpski narod se tome pokorio i prišao grčko-katoličkoj crkvi, gledajući u tome jedino moguće rešenje teške sudbine. Za župnika grčko-katoličke crkve u Velikom Pogancu došao je neki sveštenik prezimenom Jurista, koji je bio pobegao pred partizanima iz okoline Banja Luke.«⁴⁰ Dokumenti govore u prilog ovome iskazu. Naime, Mihajlo Jurista, kojemu je pročelnik Odjela za bogoštovlje Ministarstva pravosuđa i bogoštovlja dao grkokatoličku župu (nekadašnju pravoslavnu parohiju) u Velikoj Mučni s filijalom u Lepavini. obavio je vjerski prijelaz pravoslavnih žitelja iz parohija Velika Mučna i Veliki Poganac, njih 3.300 (1.500 iz Velike Mučne i 1.800 iz Velikog Poganca) 18. siječnja 1942.⁴¹ Na taj je način spašen manastir Lepavina koji su ustaške vlasti tih dana namjeravale srušiti.⁴² U ožujku 1942. bivši pravoslavci iz općine Sokolovac dobili su pozive za odlazak na prisilan rad u Njemačku. Iz općine Sokolovac pozvano je 297 pričuvnika grčko-istočnjaka, a iz općine Novigrad 88 pričuvnika grčko-istočnjaka. Čini se da su se bivši pravoslavni žitelji iz ove općine uspjeli izvući od odlaska na rad u Njemačku. Prema dopisu Kotarske oblasti u Koprivnici ovi bivši pravoslavci primljeni su automatski 18. siječnja 1942., nakon ustupanja manastira Lepavina grkokatoličkoj bisku-

po krste , obećavajući im da će ih to spasiti. U tu svrhu pripravljeni sui štampani formulare, koje je morao svaki potpisati. Milojević ističe kako Srbi nisu potpisivali te formulare. (V. Đ. ĐURIĆ, *Prekrštavanje Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Prilozi za istoriju genocida*, str. 169).

³⁷ HDA, MPB NDH, kutija 32, 2651 – B – 1942.

³⁸ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, Interdijecezanski vjerski odbor, 50 – IVO – 1942.

³⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, Interdijecezanski vjerski odbor, 83 – IVO – 1942.

⁴⁰ V.Đ. ĐURIĆ, *Prekrštavanje Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Prilozi za istoriju genocida*, str. 169.

⁴¹ HDA, MPB NDH, kutija 33, 3054 – B – 1942. Prema izvještaju Općinskog poglavarstva Sokolovac od 142 doma u Velikom Pogancu 138 ih je prešlo na grkokatoličku vjeroispovijest, a 4 su bila rimokatoličke vjeroispovijesti. (HDA, MPB NDH, kutija 65, 347 – B – 1942).

⁴² Stjepan BUNJEVAC, Izvorni dokumenti OZNE o biskupu dr. Janku Šimraku i »prekrštavanju« Srba u NDH, *Glas koncila*, 21 (1613), 22. svibnja 2005.

piji u Križevcima, u grkokatoličku vjeroispovijest, pa stoga nemaju obavezu odlaziti na rad u Njemačku, što je redovito bio slučaj s pravoslavnim stanovništvom. Bivši pravoslavci su također radili i u šumariji na šumskim poslovima pa su tako bili korisniji NDH, a osim toga izjavljivali su da će se radije boriti na istočnom frontu protiv Rusa ili u Bosni protiv četnika, negoli ići na prisilan rad, što su smatrali ponižavajućim poslom. Kotarska oblast u Koprivnici smatrala je da su prijelazi na grkokatoličku vjeroispovijest koje je provodio Jurista neispravni, budući da grkokatolička biskupija u Križevcima o tome nije čekala nikakve odluke upravnih vlasti te da prijelaze stoga treba poništiti.⁴³

U Malom i Velikom Pogancu za župnika je postavljen Nenad Gavrilović, Srbin, rodom iz Gline koji je prešao na grkokatoličku vjeroispovijest. Gavrilović je preuzeo i bivšu parohiju u Bolfanu s filijalom u Čukovcu, ali je taj posao ubrzo povjeren župniku iz Plavšinaca Feliksu Bilenikiju. Gavrilovića su likvidirali partizani 13. prosinca 1944. godine.⁴⁴ Prema iskazu Janka Šimraka organima OZNE nakon Drugog svjetskog rata vidljivo je da na većini novouspostavljenih grkokatoličkih župa nije bio izvršen formalni prijelaz pravoslavnih na grkokatoličku vjeroispovijest. Dakle, o prijelazu nije postojao pisani trag. Tako možemo tek povjerovati da je na području Plavšinaca i Javorovca bilo 600 pravoslavaca koji nisu formalno izvršili prijelaz na grkokatoličku vjeroispovijest, baš kao ni vjernici u parohiji Lepavina, njih 2.000 prema Šimrakovom svjedočenju, odnosno vjernici parohije Velika Mučna, kojih je bilo oko 500 i vjernici parohija Bolfan i Čukovec gdje Šimrak ne navodi broj vjernika.⁴⁵ Tako postaje jasnija brojka od svega 44 upisane osobe na području parohije Veliki Poganac.

Grkokatolički svećenici suočavali su se s otvorenim neprijateljstvom lokalnih vlasti i na koprivničkom području. Čini se da su početkom 1942. dvojica grkokatoličkih svećenika, Nenad Gavrilović i Mihajlo Jurista, došli na poziv vjernika u parohiju Plavšinci da održe službu i da obave blagoslov kuća. Prema iskazu Janka Šimraka organima OZN-e, čim su stigli u selo i došli u doticaj s ljudima, napao ih je ustaša Marcapan i otpremio ih u zatvor u Koprivnicu.⁴⁶ Prema iskazu Drage Jagodića iz Plavšince, u mjesto je kasnije došao grkokatolički svećenik koji je držao službu u nekadašnjoj pravoslavnoj crkvi, a lokalni Srbi imali su dužnost da svećeniku daju mast, krumpir, žito, brašno i sve ostale potrepštine.⁴⁷ Prema iskazu Janka Šimraka organima OZN-e, formalnosti prelaženja na grkokatoličku vjeroispovijest na toj parohiji nisu izvršene, a broj vjernika je iznosio 600.⁴⁸

ODNOS PREMA PRAVOSLAVNIM CRKVAMA

Pravoslavne bogomolje u ratu su također stradavale. Ipak, u Podravini nemamo drastične primjere rušenja pravoslavnih bogomolja. Štoviše, neki su župnici, poput onoga u Kozarevcu, molili da se bogomolje sačuvaju, odnosno da se pretvore u rimokatoličke crkve zato da ne bi bile rušene. On se zalagao za hram u Velikoj Črešnjevici, jedini pravoslavni objekt na đurđevačkom području. Tamo je, prema njegovim riječima, još 1334. postojala »rkt. župa Svetog Martina«. Ističe da bi bila »potrebna kapela tamo i stoga što u župi Kozarevac, kojoj pripada 5 sela, nema nijedne kapele dok svako selo ima svoje groblje«. Smatrao je da je novu kapelu preskupo zidati u »današnje« vrijeme.⁴⁹ U ludbreškom kraju rimokatolički kolonisti su u ožujku 1942. godine zatražili da se pravoslavna crkva u Dugoj Rijeci pre-

⁴³ HDA, MPB NDH, kutija 38, 4401 – B – 1942.

⁴⁴ S. BUNJEVAC, Izvorni dokumenti OZNE o biskupu dr. Janku Šimraku i »prekrštavanju« Srba u NDH, *Glas koncila*, 22 (1614), 29. svibnja 2005.

⁴⁵ S. BUNJEVAC, Izvorni dokumenti OZNE o biskupu dr. Janku Šimraku i »prekrštavanju« Srba u NDH, *Glas koncila*, 21 (1613), 22. svibnja 2005.

⁴⁶ S. BUNJEVAC, Izvorni dokumenti OZNE o biskupu dr. Janku Šimraku i »prekrštavanju« Srba u NDH, *Glas koncila*, 19 (1611), 8. svibnja 2005.

⁴⁷ V. Đ. ĐURIĆ, *Prekrštavanje Srba u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, Prilozi za istoriju genocida*, str. 169-170.

⁴⁸ S. BUNJEVAC, Izvorni dokumenti OZNE o biskupu dr. Janku Šimraku i »prekrštavanju« Srba u NDH, *Glas koncila*, 21 (1613), 22. svibnja 2005.

⁴⁹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, Interdijecezanski vjerski odbor, 82 – IVO – 1942.

uredi u rimokatoličku bogomolju.⁵⁰ Molbu je podupro i lokalni ludbreški župnik Matija Crnković.⁵¹ Interesantan je odgovor općinskog poglavarstva Ludbreg u kojem se navodi da niti jedna od 300 osoba iz Male Rijeke, Duge Rijeke i Ludbreškog Ivanca do srpnja 1942. nije prešla na rimokatoličku vjeroispovijest pa da razloga za preuređenje crkve u rimokatoličku nema. Međutim, u listopadu 1942. već je u Dugoj Rijeci bilo 168 grkokatolika i 264 rimokatolika, očito kolonista.⁵²

BILANCA VJERSKIH PRIJELAZA

Iz svega iznesenog moguće je zaključiti da vjerski prijelazi na rimokatoličku vjeroispovijest nisu bila masovna pojava u Podravini, odnosno da ih, prema popisima koji su sačuvani u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu i Hrvatskom državnom arhivu nije bilo više od nekoliko stotina. Ipak, vjerski prijelazi na grkokatoličku vjeroispovijest bili su sasvim sigurno mnogo brojniji samo što nisu zabilježeni. Naime, kao što ističe Janko Šimrak, ti su prijelazi bili učinjeni bez zapisnika ili pismenih molbi, ali su, prema njegovom iskazu, imali funkciju da pravoslavne spase od progona. Problemi koji se javljaju u popisima ne dopuštaju nam ipak da zaključimo o točnom broju prijelaznika. Naime, u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu sačuvane su nam molbe pojedinaca za prijelaz, ali ne možemo biti posve sigurni da su sve ove molbe odobrene, odnosno da su svi koji su podnijeli molbu zaista i prešli na rimokatoličku vjeroispovijest. Osim toga u nekoliko navrata javljaju se i identična imena pojedinaca pa - usprkos tome što možemo pretpostaviti da se radi o istim osobama, budući da jedan dio dokumenata nije bio sačuvan - ne možemo biti posve sigurni da se radi o identičnim osobama koje su više puta podnosile molbu. Što se tiče fonda Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja u HDA stvar je mnogo kompliciranija, budući da nam je fond iznimno slabo sačuvan. Tako bi bilo kakva zaključivanja o točnom broju prijelaza bila neozbiljna. Ipak, možemo reći da se broj prijelaza na temelju fondova iz Hrvatskog državnog arhiva i Nadbiskupijskog arhiva u Zagrebu mogao kretati između 500 i 600. Naime, od 173 sačuvana rješenja o prijelazu na rimokatoličku, odnosno grkokatoličku vjeroispovijest u Hrvatskom državnom arhivu, njih 44 se odnosi na prijelaz na grkokatoličku vjeroispovijest (dakle 129 ih se odnosi na rimokatoličku vjeroispovijest). Zbrojimo li tih 129 rješenja sa 356 podnesenih molbi koje su pronađene u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, od kojih je više njih zbirnih (dakle molbe su podnesene za čitave obitelji te u njima nisu navedeni svi članovi obitelji) dolazimo do zbroja od najmanje 485 što rješenja (uglavnom iz fonda Ministarstvo pravosuđa i bogoštovlja), što pojedinačnih podnesenih molbi, što zbirnih podnesenih molbi za prijelaz na rimokatoličku vjeroispovijest.

Osim brojčanih podataka na temelju molbi, možemo zaključiti i još nekoliko činjenica. Jedna od njih je da su lokalni pravoslavci molili za prijelaz preko rimokatoličkih župnika koji su im bili naklonjeni i koji su molbe potencijalnih prijelaznika preporučivali Nadbiskupskom duhovnom stolu. Osim toga, moguće je također primijetiti kako su pravoslavci u sredinama koje su bile mješovite, odnosno u kojima su bili u manjini, radije prelazili na rimokatoličku vjeroispovijest dok su u krajevima gdje su postojale pravoslavne parohije i gdje su činili većinu, u jednom mahu i masovno prelaziti na grkokatoličku vjeroispovijest, iako ti prijelazi službeno nisu nigdje zabilježeni. Također je moguće zaključiti kako su međunacionalni odnosi u Podravini bili relativno dobri, budući da niti jedna pravoslavna crkva u tim krajevima nije bila srušena ili na bilo koji način devastirana dok je, recimo, na susjednom bjelovarskom području čak nekoliko crkava bilo srušeno do temelja.

⁵⁰ HDA, MPB NDH, kutija 50, 8964 – B – 1942.

⁵¹ NAZ, Nadbiskupski duhovni stol, Interdijecezanski vjerski odbor, 199 – IVO – 1942. ,

⁵² HDA, MPB NDH, kutija 65, 347 – B – 1943.

SUMMARY

The author examines the number of conversions from the Orthodox to Roman Catholic and Greek Catholic religion in the area districts Ludbreg, Koprivnica and Đurđevac. The author makes his conclusions based on research of Archdiocesan Archives in Zagreb and the Croatian State Archives. The paper examines a number of conversion appeals by the Orthodox believers submitted to Roman Catholic parishes, as well as the attitude of Ustasha regime authorities towards the Orthodox churches. Finally, the authors concludes that the Orthodox conversion in Podravina were not so massive in numbers. The lack of data relating to conversion of the Orthodox to the Greek Catholics makes it impossible to determine accurate numbers of this conversion.